

Dr. BOŠTJAN M. ZUPANČIČ

- O arbitraži, mednarodnem sodišču, razpadu Jugoslavije in večvrednostnih kompleksih;
- O geopolitičnih razmerjih, interesu ZDA in političnem pritisku, ki je edino orožje Slovenije in EU za uveljavitev sklepov arbitraže - čeprav Hrvaška arbitražnega sporazuma ne more razdreti;
- O pomanjkanju samostojne moralne, etične in politične presoje v Sloveniji ter o izbrisanih in množičnem kršenju človekovih pravic;
- O vladavini prava v Sloveniji, vhodni selekciji in neizdelani hierarhiji sodnega sistema ter dosmrtnem mandatu ustavnih sodnikov...

»Sneg ne pade, da bi pobelil breg, ampak da vsaka zver pusti svojo sled.«

— • —

Intervju avtorjev Vanesse Čokl in Uroša Esih z dr. Zupančičem, sodnikom na Evropskem sodišču za človekove pravice v Strasbourgu, je bil objavljen v Večeru, 14.8.2015.

Gospod Zupančič, čakali smo odločitev arbitražnega sodišča o slovensko-hrvaški meji, dobili pa sredi poletja afero arbitraža.

"Za Evropsko unijo je bila po mojem odločitev za arbitražo sijajna rešitev. Pričakovalo se je, da bo mejno vprašanje rešeno na evropski, civiliziran način. In zdaj smo doživeli, kar smo."

Kaj smo doživeli?

"Kakor pravijo Srbi: sneg ne pade, da bi pobelil breg, ampak da vsaka zver pusti svojo sled. To se je zdaj pokazalo. Hrvaška je pokazala svoj pravi obraz. To pa v evropskem kontekstu ne odzvanja dobro, zato so se iz Bruslja oglasili relativno odločno, da arbitražni sporazum velja in da se arbitraža mora nadaljevati."

Pa mislite, da bo Bruselj v tej poziciji vztrajal do konca?

"Moral bi vztrajati."

Dopuščate pa možnost, da nazadnje vseeno ne bo?

"To je stvar geopolitičnih kalkulacij. Ali Evropa kaj šteje ali ne. Vemo, da Američani Evropi ne le prisluškujejo, ampak tudi dirigirajo nekatere njene glavne akterje. Saj veste, kaj je rekla Victoria Nuland."

Je arbitražni sporazum za Slovenijo celo več vreden, kot je kazalo, ko je bil podpisan? Nam je več dal, kot smo takrat mislili? Toliko bolj spričo reakcije Hrvaške zdaj, ko ga za vsako ceno torpedira.

"Ja, še zlasti, ker je kazalo relativno dobro. Brez spodrsaljaja arbitra Sekolca in Drenikove iz zunanjega ministrstva bi se stvar zaključila z arbitražno sodbo, ki bi bila kompromis, točno takšen, kot je potreben med obema državama. To bi bil civiliziran način razrešitve spora o meji."

In zato se je arbitražni sporazum storpediralo?

"Zato ker so Hrvati s prisluhi in sicer ugotovili, da odločitev arbitraže ne bi bila, kar bi oni hoteli. V mislih pa je treba imeti tudi, da je Hrvaška v mejnem sporu tudi z Bosno in Hercegovino pa s Srbijo, Črno goro ... To nekaj pomeni. V Bruslju, vsaj upam, za te stvari niso slepi. To je vrtanje balkanskega čolna, ki ga voda lahko zelo zajame."

In je arbitraža kot civiliziran način reševanja sporov zdaj ogrožena? Smo spet stopili deset, petnajst let nazaj?

"Ja. Točno. Tukaj se zdaj pojavlja kulturni konflikt med civiliziranim in neciviliziranim načinom reševanja. Poglejte, kako sta se Češka in Slovaška brez vsakršnega problema razšli. Balkan je sod smodnika. Balkanizacija v angleščini pomeni razdrobitev. Balkanizacija je slabšalni izraz za zdraharsko drobitev. Za to, da nekaj podreš."

Za zdraharsko drobitev s pokrovitelji?

"Mogoče. Na tem prostoru so se vedno prepletale silnice velesil, od Avstro-Ogrske že, angleški zgodovinarji so to pisali. A. J. P. Taylor je trdil, da je bil Tito zadnji Habsburžan, ki je Jugoslavijo z železno roko držal skupaj. Ameriška Cia je tudi bila na tem stališču. Vedeli so, da dokler bo Tito, bo to zdržalo. Krivda za pomore in genocide na Balkanu absolutno ni samo srbska. Da bi se Slovenija pojavila na paradi ob 20. obletnici Nevihte, bi bilo iz etičnega stališča nesprejemljivo. Hvalabogu je to odpadlo. Udeležba."

Naju napeljujete zdaj na pravzaprav nedokončano vprašanje, ali bi morali na zatožni klopi Mednarodnega sodišča za vojne zločine na območju nekdanje Jugoslavije sedeti tudi Slovenci?

"Vprašanje, katere Slovence imate v mislih. Zgodba o tem, da je Slovenija ..."

... brezmadežno ...

"... spočeta. Da je Slovenija sprovcirala razpad Jugoslavije, to v mednarodnih virih ... Michael Parenti v knjigi Kako ubiti nacijo opravi s Slovenijo na treh straneh. Vso krivdo za razpad Jugoslavije naprti Hrvatom, Slovenija je mogoče sprožila plaz. Knjiga je bila uspešnica v ZDA, nedavno so jo prevedli tudi v francoščino."

Potem se je balkansko drobljenje začelo v Zagrebu, pri Tuđmanu? Ali vendarle pri Miloševiću.

"V tistih časih sem prišel nazaj iz Amerike. Na 800 mark plače na pravni fakulteti. In mi ni bilo nikoli žal. Združene države sem zapustil iz ideoloških in idejnih razlogov. Rekel sem, da Reaganu ne bom plačeval davkov za njegove atomske bombe. Prišel sem nazaj v Jugoslavijo, ki je bila še leta 1986 neproblematična tvorba. Tukaj ni bilo nacionalizma. Začel se je potem z Miloševićem in v posledici s Tuđmanom, medtem ko je Slovenija manevrirala po partijskih vodah, odšla z beograjskega kongresa ... Če ima kakršnokoli krivdo, jo ima samo toliko, kolikor je bila začetnik tega procesa. Po mednarodnih presoajah novinarjev in zgodovinarjev Slovenija velike krivde za konec Jugoslavije ne nosi."

Da bi Hrvaška ostala zunaj Evropske unije, tega ni bilo v geostrateških načrtih velikih?

"Tega ne vem. Politika ni toliko stvar logičnega sklepanja, kot je stvar specifičnih informacij. Kakšen je odnos Hrvaške z ZDA, tega enostavno ne vem. Karkoli bi rekel, bi bila špekulacija."

Ampak slovensko-hrvaška arbitraža in hrvaški odhod v EU sta povezana. Obveljalo je, da so se Hrvati na koncu strinjali z arbitražo o meji pred ad hoc arbitražnim tribunalom, da so dobili odhod v Evropsko unijo, kljub temu da so ves čas preferirali Meddržavno sodišče v Haagu.

"Ker Meddržavno sodišče ne bi nikoli rzsodilo." >>

Zakaj ne?

"Ker oni to vlečejo po petdeset let. Sodišče v Haagu je znano po postopkih, ki trajajo leta in leta."

Saj, v sedemdesetih letih, kolikor obstajajo, so odločili v nekaj več kot sto sporih.

"Seveda."

In smo pri tem, da ni strateški interes Hrvaške, da se vprašanje meje reši? Ob njihovih kilometrih morja. Za Slovenijo, ki je geografsko prikrajšana država, pa je. Še kako je.

"Seveda. Kaj je 42 kilometrov slovenske obale v primerjavi s tisoči kilometrov hrvaške obale, če prištejemo še otoke. Zakaj se Hrvati v to zapikujejo. To ni logično, ni normalno. Zakaj delati probleme z vsemi sosedi, če ni potrebe. Tukaj je iracionalni moment. Freud govori o narcisizmu malih razlik. Omenja Portugalsko in Španijo, ki sta si vedno v laseh prav zato, ker sta si zelo podobni. Ali to velja tudi za Slovenijo in Hrvaško, koliko sta si podobni ali si nista ...? Hrvaška je problematična, ker v sporu sploh ni samo z nami, ampak z vsemi svojimi sosedomi."

Kaj imamo tu? Trk večvrednostnih kompleksov, hrvaških in slovenskih? Saj Slovenija tudi rada kaže mišice. Šibkejšim.

"Mislite to, kar je Mramor, ali kako se že piše, naredil proti Grčiji?"

Navsezadnje.

"Ne vem, če so to mišice. Bi rekel, da so te mišice precej atrofirane. Mislim, da je med Hrvati in nami preprosto bistvena civilizacijska, kulturna razlika. Problem hrvaških meja lahko, kolikor sploh, razumem samo na psihoanalitični način. Z evropskega stališča je to nepojmljivo."

Kaj je potem Mramor kazal, če niso bile mišice?

"To bi morali njega vprašati. (Nasmeh.) Kar se mene osebno tiče, sem stoodstotno na strani prejšnjega grškega finančnega ministra Janisa Varufakisa. Ne pa premierja Ciprasa. Tudi zato, ker je Varufakis v nobelovskih krogih sprejet kot verodostojen. Medtem ko Mramor in Evropska unija nimata nobenega koncepta. Podpišem vse, kar je Varufakis povedal v Bruslju, kjer so ga grobo in surovo ponižali in zavrnil. Enega redkih, ki si upa, ki ima stališče."

Briskiral je Bruselj vse, kar je Janis Varufakis prinašal iz Aten. Niti poslušali ga niso, je povedal. Zakaj?

"Če govorimo o geopolitičnih razmerjih, so bile ZDA bolj ali manj na strani Grčije. Tudi vodilni ameriški misleci. Nobelovci kot Krugman in Stiglitz so bili na strani Varufakisa. Bi pa načel drugo temo. Problem slovenskih in evropskih politikov nasproti ZDA je stopnja moralne avtonomije. Najnižja stopnja je vaška, ki jo opisuje Vesna Vuk Godina, to je, ko se vsa trava v vetru nagne na levo ali na desno. Če je župnik rekel, je vsa vas šla med domobrance. Razlika med prav in neprav je tukaj utemeljena v tem, kar pravijo drugi. Naslednja stopnja je legalistična, nad njo pa je tretja, to je zelo redko dosežena stopnja univerzalne moralne avtonomije. Politik, ki gre v Bruselj na pogajanja in v svoji presoji ni avtonomen, podleže pritiskom večine. Varufakis ne podleže. Da Slovenija in Mramor nimata samostojne avtonomne moralne, etične in politične presoje, pa je jasno."

Saj veste, mi smo na nemškem vlaku. Vi pa slovenski arbiter za mejo, novi arbiter, po predsedniku Meddržavnega sodišča, ne boste.

"Jaz nič ne vem o tem."

Ampak "potipal" vas je kdo?

"Posredno je prišlo do mene. Ampak teh stvari se tako ne dela. Ne po ovinkih. Če bi Slovenija imela namen, bi me moral poklicati predsednik vlade. Mislim, da sem rezervno kolo. Imam ostro reputacijo, eventualno bi natresel malo strahu v kosti. Nisem pa specialist za mednarodno pravo."

Bil je Slovenec arbiter pa potem tujec, oba imenovana v Ljubljani. Tretja pot je slovenska prepustitev imenovanja arbitra predsedniku haaškega arbitražnega sodišča.

"Ta opcija bi se meni zdela nesprejemljiva, če ne bi bili iz razgovora med Sekolcem in Drenikovo izvedeli, da je stvar na arbitražnem sodišču pravzaprav že odločena. Rekel sem, da po vroč kostanj v žerjavico ne bom hodil, pa mi je prijatelj odvetnik odvrnil, da je ta kostanj že pečen. Če je to res, je zelo malo bistveno, kdo sedi v arbitražnem sodišču, tudi če ga imenuje predsednik arbitraže. Slovenija pa naredi nevtralnostni vtis, ki ji lahko samo koristi."

Pa tudi Hrvaška na ta način izgubi možnost za izpodbijanje slovenskega arbitra, glede na to, da bo njenega novega člana arbitražnega tribunala zelo verjetno imenoval predsednik arbitražnega sodišča? Zagreb ga ne bo, ko pa je razglasil, da se arbitraže ne gre več.

"Veliko težje bi na Hrvaškem oporekali sodniku Abrahamu ali pa arbitru, imenovanemu od predsednika arbitražnega sodišča, kot bi na primer oporekali meni, ki me imajo, zaradi deviznih varčevalcev in še nekaterih odločitev v Strasbourgu, v želodcu."

Da bi ostala samo trojica v arbitražnem tribunalu, Nemeč, Francoz, Anglež, brez arbitrov Hrvaške in Slovenije, slej ko prej ni po pravilih arbitraže. Je pa res, da so zmeraj velesile vlekle meje, tudi na mirovnih konferencah. Kaj čakamo, kako se bo za Slovenijo izteklo? Tudi podlage, pravne, da se Hrvaška ne gre več, v arbitražnem sporazumu ni.

"Saj, v tem je stvar, Hrvaška nima podlage. Omenjajo dunajsko konvencijo o pravu mednarodnih pogodb, ampak v pravu velja, da je specialni predpis, ki je bolj specifičen od splošnega, višji, to pomeni, da izstop iz arbitraže ni mogoč. Ne priznavam tega sodišča ..., tako ne gre."

In ne sme se pozabiti, da Hrvaška gradi svojo izstopno strategijo na informacijah, ki jih je dobila na nezakonit način, s prisluškovanjem?

"Absolutno. V pravu velja načelo, da se argumenti tistega, ki uveljavlja lastno nesprejemljivo ravnanje, ne upoštevajo. Z drugimi besedami, prisluškovanje je etično in pravno v tem pogledu nesprejemljivo. Hrvaška tega argumenta, do katerega so prišli na zlokoben način, ne more uveljavljati. Ampak o tem bo odločalo arbitražno sodišče."

Da je za vsem prisluškovanje, to se preveč pozablja? Končno, sodnik Abraham, drugi arbiter Slovenije, ki to ni več, je v enem od sporov pred Meddržavnim sodiščem zradiral tajno pridobljene podatke, s katerimi je mahala ena stran. Tajno pridobivanje informacij ...

"... ni dokaz. Tako kot v kazenskem postopku. Dokaz, ki je pridobljen na nelegitimen način, se izloči. Če to velja za vsakega kriminalca v slavni zadevi Balkanski bojevnik, potem velja tudi v mednarodnih odnosih."

Hrvaška zunanja ministrica Vesna Pusić kaže s prstom na slovensko stran, kar naj bi bilo razvidno iz prisluhov, da je k arbitraži naknadno vstavljala dokumente in beležke. In jo s temi očitki diskvalificira. Ampak ...

"Pri nas, na ESČP, telefaksi letijo in se papirji vstavljajo v spis do samega jutra pred javno obravnavo. Z drugo besedo, naknadno predlaganje dokazov v arbitražnem postopku ne more biti problem. To je neumnost."

Saj, arbitražni postopek je bil nastavljen tako, da sta državi v Haag, ko je tribunal že delal, dostavljali memorandume in protimemorandume, dokumente skratka. Ampak: če bi Hrvaška vztrajala, politično vztrajala pred parlamentarnimi volitvami konec leta, natančno takrat, ko naj bi Haag odločil o meji, da ni več v arbitraži, kaj potem?

"Tukaj nastopi spet kulturni konflikt, o katerem sem prej govoril. Edino orožje, ki ga ima Slovenija, je politični pritisk vseh ostalih članic Evropske unije. Vstop v EU je vendarle tudi vstop v civilizirano razreševanje sporov."

Ali lahko Slovenija toži Hrvaško zaradi odstopa od arbitražnega sporazuma, s katerim je sosedi bil omogočen vstop v Evropsko unijo?

"Vprašanje bi bilo, kje bi tožbo vložila."

Govor je bil o Sodišču EU.

"Ne vem. Sodišče EU bi v principu bilo primerna instanca, a kakšna so merila za dopustnost pritožb, ne vem. Sodišče EU je le bolj komercialno sodišče."

Pa če Hrvaška tega, kar arbitražno sodišče odloči, ne spoštuje, ne uveljavi, kakšne pravne poti ima v tem primeru Slovenija?

"Ena pravna pot je gotovo do Meddržavnega sodišča, kar pa bi celo stvar spet zavleklo."

In smo spet pri interesu Hrvaške, da meja ostane nerešena? Da hoče zato na Meddržavno sodišče. Ki dolgo odloča. Bivša hrvaška premierka Jadranka Kosor, ki je podpisana pod arbitražni sporazum, govori v smislu: še pravi čas se je sodnik Abraham umaknil. Kakor da mora ostati "nekontaminiran", če spor o meji med državama pride pred njegovo sodišče, če ga Hrvaška odpelje tja.

"To je v principu možno. Bi pa pomenilo, kot rečeno, da bi se cela stvar zavlekla v neskončnost. In je potem tudi stvar Bruslja, kako bi reagiral."

Slovenija najbrž ne bi mogla spet pogojevati? Tako da bi Hrvaški recimo ovirala schengen ...

"... in evro. To ne vem. Ampak Hrvaška arbitražnega sporazuma ne more razdreti. Če ste pristali, da boste spor razrešili z arbitražo, in ker je v arbitražnem sporazumu predvideno tudi to, da se umakne kateri od arbitražnih sodnikov, potem umik od arbitraže preprosto ne pride v poštev. Hrvaška aroganca ne pozna meja. Arbitražni sporazum velja. Pika. Tako kot bo razsojeno, tako mora biti udejanjeno. Če Hrvaška, kot pravijo, tega ne bo naredila, je šokantno. Pravno šokantno. Za EU bi moralo biti šokantno."

Se lahko zgodi, da Hrvaška uradno ne bi priznala odločitve arbitraže, v praksi, na tiho, pa bi jo vendarle uveljavljala?

"To je notranjepolitično hrvaško vprašanje."

Kaj bo prej, gospod Zupančič, uveljavitev arbitraže ali konec Evropske unije? Je EU forma s prihodnostjo?

"Ne bi rekel, da je to odvisno samo od Evropske unije. V interesu Združenih držav Amerike je, da EU držijo skupaj. Če bi bilo vprašanje prihodnosti odvisno od birokratov v Bruslju, Evropska unija prihodnosti nima."

Če gremo naprej od vaših simpatij do Varufakisa, potem je prihodnost Evropske unije socialna ali pa je ne bo?

"Absolutno. Gre za hegemonijo Nemčije. Vprašanje je, kako se bodo na to odzvali vsi drugi. Nemčija se je znebila svojih zgodovinskih bogato zasluženih manjvrednostnih kompleksov in je začela gaziti po Evropi. Nemci so drugačni, imajo se za nekaj posebnega."

Zelo so si prizadevali, da se Sloveniji in Hrvaški prizna samostojnost v začetku devetdesetih, Amerika je bila do konca proti.

"Nimam druge hipoteze kakor to, da je šlo za evro. Nemčija je pristala, da se odpove marki."

Vi se boste po Strasbourgu vrnil nazaj v Ameriko?

"Dokler me nekdo ne nadomesti, sem sodnik."

Kar zna še trajati.

"Zna trajati, po sedanjem urniku do januarja. V Sloveniji mi morajo zagotoviti dostojno mesto, to je izrecno v resoluciji sveta ministrov v Strasbourgu. Najboljše bi bilo na ustavnem sodišču."

Saj ni pravega kabineta več za vas na ustavnem sodišču. Bili ste že ustavni sodnik.

"Svojega mandata nisem zaključil. Ampak nadaljevanje verjetno ne pride v poštev. Ostane najbrž svetniško mesto."

Slovenija na strasbourškem sodišču kot država, ki na veliko spoštuje človekove pravice, figurirati ne more?

"Slovenija si je z izbranimi nadela neizbrisljiv madež. To je bil celo za evropsko sodišče škandal prvega razreda. Masovno kršenje človekovih pravic, to je neizbrisljiv madež. Ostale slovenske zadeve pred ESČP so nahod, veliki zadevi pa še Lukenda, obsodba zaradi sodnih zaostankov, in devizni varčevalci LB, o čemer bom lahko več povedal, ko ne bom več sodnik. Sicer pa Slovenija ne velja za barbarsko državo, kjer bi se šli brutalnost."

Konec oktobra se vam izteče zadnji strasbourški mandat, sodnika ali sodnice, ki pride za vami, še ni, tretji razpis teče v Sloveniji.

"Problem je, da kandidatki ni."

Parlamentarna skupščina Sveta Evrope, ki zadnja voli, pa med tremi imeni, ki jih pričakuje, hoče vsaj eno žensko.

"Velika uganka je, zakaj se ženske na to funkcijo ne prijavijo. Pa je v Sloveniji nekaj sposobnih, lahko bi se, a se nočejo."

Zakaj ne, imate odgovor?

"Nimam. To je bil problem že prej. Slovensko sodstvo je feminizirano, in vendar ko gre za najvišje funkcije, imajo ženske verjetno strah."

Da bi, ko ne boste več sodnik, ostali v Franciji, kjer živite že dolgo, in šli za profesorja, ne pride v poštev?

"Prestar sem, meja je 65 let."

Čeprav je sodnik kot vino. Starejši je, bolj je zrel, več izkušenj ima, kontinuiteto."

Ronny Abraham ima francosko profesorsko izkušnjo. Sodnik, predsednik Meddržavnega sodišča, naš enotedenski arbiter. Genialna poteza, ste rekli, ko je bil imenovan. Ampak zdaj tudi o njem govorimo v preteklem času. Zakaj, kaj se je pravzaprav zgodilo?

"Tega nihče ne ve. Miro Cerar je jasno povedal, da vlada ne ve, zakaj si je nepričakovano premislil. Sumi pa se, da je v ozadju ameriški pritisk. To smo slišali z več koncev."

Iz Washingtona so se ta teden oglasili, da so nevtralni.

"Tudi to je možno."

So na slovensko-hrvaški arbitraži trčili ameriški in ruski interesi? Nova hladna vojna, to smo tudi slišali.

"Slovanska Slovenija, ja. Zahod je apriorno antiruski. Amerika pa je hegemon, danes popolnoma finančni, zaradi dolarja, ki je svetovna valuta."

Hrvaške ameriške karte niso šibke, to iz hrvaške politike štrli. Ali vsaj želja, da niso. Živimo na geopolitično pomembnejšem teritoriju, kot si predstavljamo?

"Tudi iz ameriških alternativnih virov, ki jim sledim, bi rekel, da je bolj desna hrvaška politika, začeni s HDZ, bližja ameriški. Amerika pa je kolonija. Grajena je, kakor je rekel Carl Jung, od tretjega nadstropja navzgor. Zgodovine nimajo. Zelo hitro se lahko obrnejo levo ali desno, čeprav so velik tanker."

Gospod sodnik, slovenski študij prava bi potreboval reformo?

"Problem vladavine prava v Sloveniji je, kot vedno ponavljam, vhodna selekcija na pravni fakulteti. To je bilo že urejeno, ker sem leta 1986, ko sem prišel iz Amerike, s seboj prinesel LSAT-test, inteligenčni test za potrebe prava, po letu 1947 preizkušen že na sto tisoč primerih. Takrat smo ga v Ljubljani uvedli v skrajšani obliki in generacije pravnikov kot Goran Klemenčič in nekateri drugi so prišle na fakulteto v rangu prvih 200 kandidatov ..."

... ki so v Ameriki šli skozi ta test.

"Potem je pa prišel neki Joško Budin, elektrotehnik, ki o humanistiki, jasno, ni imel pojma, je pa zelo zaslužen, da se je matura vzpostavila kot nacionalni izpit, vstopnica za vsako fakulteto. To je ta evropski nazadnjaški pristop. V Ameriki je po prepričljivih merilih ustvarjalnosti, ki v Evropi sploh še ne obstajajo, najbolj ustvarjalna, od vseh - zanimivo, paradoksalno - ravno pravna profesija. To so potrdili psihološki testi ustvarjalnosti. Poznam sijajno psihologinjo Lelo Tepavac, svoj studio ima na Manhattanu, recimo philadelphijski simfonični orkester jo najame, da v njem poistoveti tiste igralce,

violiniste, trobentače, pihalce, violončeliste, kontrabasiste ..., ki imajo ustvarjalni predznak bolj izražen kot drugi. In potem je vprašanje organizacije, naj gre za Google ali za Philadelphia Orchestra, da te ljudi postavite na takšno mesto, da bodo lokomotivo vlekli naprej. Na ameriških fakultetah srednjega dometa, kjer sem tudi jaz učil, se za enega talentiranega študenta, ki ima visok LSAT, borijo na ta način, da gredo k njemu na dom, mu ponudijo štipendijo, ga oprostijo vseh stroškov, da ga dobijo v letnik in da potem on, v sokratičnem dialogu, na katerem temelji ameriška pravna vzgoja, vleče lokomotivo naprej. Ameriški profesorji prava imajo, ob praktično vsepovsod istih plačah, interes predavati na Harvardu, Yaleu, Stanfordu ..., na boljših pravnih fakultetah, kjer je kolektivni IQ visok, ker se tam, ko vstopiš v predavalnico, začne nekaj dogajati. Dialog, sokratični dialog, ki se lahko razvije v nekaj zanimivega, če je populacija v letniku odlična. Pri nas pa se v predavalnici ne zgodi nič. Pri nas gre profesor noter, ex chatedra predava, študenti si zapisujejo, skratka srednji vek! Slabše kot srednji vek!

Kaj se zgodi, ko profesor vstopi v francosko predavalnico?

"Tako kot pri nas. Nič! Le da so kriteriji selekcije, zlasti v prvem letniku prava, izraziti. Veste, pedagoški proces ni proces učenja. Najboljše ameriške pravne firme, ki iščejo najboljše pravnike, sploh ne gledajo, kaj so se naučili v šoli, ker se tako ali tako niso naučili nič. Ameriški profesorji priznavajo, da jih naučijo samo pravno misliti. Te firme najemajo diplomante z vrhunskih fakultet samo iz enega razloga. Ker imajo visok inteligenčni kvocient! Ameriških pravnikov, govorim o odvetnikih, tudi tistih, ki so na primer Slovenijo pred ESČP zagovarjali v zadevi deviznih varčevalcev, se v Evropi vsi bojijo, ker so, čeprav tega morda ne vedo, soočeni z ljudmi, ki so intelektualno, v dobrem pomenu besede, bistveno bolj agresivni. Preprosto imajo višji IQ."

Pri nas imamo pa inflacijo pravnih fakultet. In krizo študija prava. Zaostaja.

"Tudi to je stvar biznisa! Zgodba je naslednja. V ustavi piše: državne univerze so avtonomne, financiranje univerze ureja zakon. Po pravni logiki to pomeni, da je v prvem odstavku princip, v drugem odstavku pa izjema od tega principa, se pravi, vse razen financiranja ureja univerza sama. Ampak takoj ko se država vtika, vpleta v selekcijo, v kriterije, odpira vrata, gre tudi za to, da rešuje problem nezaposlenosti. Tega pa na ameriških zasebnih univerzah ni. In tudi na Sorboni ne."

Ampak privatne pravne fakultete pri nas tudi niso nič rešile. Kako bi vi reformirali?

"Veliko upanje, da se bo to zgodilo, sem imel, ko je dr. Peter Jambreč začel z zasebno pravno fakulteto na Brdu. To je bila moja ideja, kot je bila moja ideja za primorsko univerzo. Polagal sem Jambreču na srce, preden sem šel v Strasbourg, da je dobra Opera tista, ki ima toliko in toliko primadon in dober orkester. Vhodni kriteriji so bili na razpolago takrat, kot zasebna ustanova bi jih lahko bili uvedli, ampak jih iz finančnih razlogov niso. To se dogaja tudi drugod po Evropi. Poleg tega je res, da ne morete v Žužemberku sestaviti simfoničnega orkestra. Ta populacija je premajhna. Problem ustavnega sodišča je v tem, da morate vsakih devet let nabrati devet vrhunskih pravnikov, kolikor jih preprosto ne obstaja."

Obenem pa se jim ne podaljša rok trajanja.

"Tukaj je bila narejena usodna napaka na samem začetku, ko so napisali ustavo. To mi je Peter Jambreč rekel, ko smo bili na ustavnem sodišču. Matevž Krivic je v Podvinu dosegel, da so se ravnali po nemškem sistemu, ki je, oprostite, debilen, drugorazreden v tem pogledu, ker omejuje mandat ustavnih sodnikov. Vsi sodniški mandati pri nas, od najnižjega sodišča do vrhovnega, so trajni. Na ustavnem sodišču, kjer se gradi precedense in kjer bi kontinuiteta morala prevladati, se pa menjavajo kot v hotelu, eni ven, drugi noter. To je nelogično. Sodnik s trajnim mandatom v Novi Gorici ali na Ptujju ni vezan na precedense. Precedenčno pravo je zanj bilten vrhovnega sodišča, ki ga prebere vsake toliko časa, prav precedenčnega učinka pa njegove odločbe nimajo. Nižje kot so, bolj se morajo sodniki ravnati po višjih instancah. Za pravno varnost, za kontinuiteto, predvidljivost pravnega sistema je najbolj važna kontinuiteta na ustavnem sodišču. Bolj kot na vrhovnem. Pri nas na Evropskem sodišču za človekove pravice je isto. Zdaj smo soočeni z veliko spremembo, ker bo na ESČP prišlo deset, dvanajst novih sodnikov, ki se bodo vsi imeli za pametne, ker so specialisti za človekove pravice. Prebrali so naše odločbe, nimajo pa občutka, ki prihaja samo iz tega, da si tam že deset, petnajst let. Kontinuiteta je bistvo pravne varnosti. Precedens mora kot odločilni predpis veljati vsaj eno ali dve generaciji. To je tipična evropska, ne morem reči drugače, zaostalost, tega v Evropi ne razumemo."

Ameriško vrhovno sodišče je kontra primer, tam ni starostne omejitve.

"Ni. Sodnik je lahko, dokler zdrži. Imajo pa sto primerov na leto, kar je malo. Ne na tisoče kot evropska ustavna sodišča, ne stotisoče kot mi v Strasbourgu. S sodno sezono končajo 22. junija in se zberejo spet prvi ponedeljek v oktobru. Takšen federalni sistem krasno funkcionira. Vrh določa, kaj bo apelacijsko sodišče, precedenčni učinek sodb pa na ta način prenikne do dna."

In to je tudi slovenski problem? Da šef vrhovnega sodišča v resnici ni hierarhični šef sodstva. Nikoli pri nas ni prav zadnjega v sistemu.

"Ameriško vrhovno sodišče je vrh rednega sodstva. Sistem deluje po enem tiru, vrhovno sodišče ima ustavno presojo, nižja sodišča pa so vezana na precedense višjih sodišč. V Evropi tega niti poznali niso, pred Evropskim sodiščem precedenčnega prava sploh niso poznali, sodne odločbe niso bile vir prava, veljalo je, pod nalepko neodvisnega sodstva, da je vsaka pravna presoja neodvisna, da višja instanca s tem nima nič. Revolucija se je zgodila z ustavnimi sodišči, tam je pa jasno, da je precedenčni učinek pravnih odločb, ki so vezane praktično samo na ustavo, za vsa ostala sodišča obvezen."

Ampak težko da bi kmalu pri nas dočakali dosmrtni mandat na ustavnem sodišču.

"Mislim, da ne bomo. Spremeniti bi morali ustavo. Ampak če bi kje dosmrtni mandat morali uvesti, bi ga morali prav na ustavnem sodišču. Je pa seveda problem v tem, da ti, ki zasedajo ustavno sodišče danes, niso ..."

... iz materiala za dosmrtni mandat?

"Mislim, da ne. Dobrih pravnikov je prav tako malo, kakor je malo dobrih violončelistov. Jaz sem violončelist. (Smeh.) Ena je Dubravka Tomšič."

In dosmrtna doba tudi na ESČP ni izvedljiva?

"Ni. Ker Nemci, Francozi, Švicarji ... nimajo te intelektualne tradicije. Prevladujoča pravna mentaliteta v Evropi je še vedno pravni formalizem. Anglosaški sistem, ki uživa tudi večjo podporo javnosti, pa ... Spomnite se filma Kramer proti Kramerju, saj ste ga gledali?"

Seveda.

"Tam glavni igralec, kako se že piše ..."

Dustin Hoffman.

"Sinčka posadi na kredenco v kuhinji in mu pravi: Jutri bo modri mož povedal, kaj se bo zgodilo, kakšna bo tvoja prihodnost. Ali boš živel pri mami ali pri meni. Ste kdaj v Evropi slišali govoriti o modri osebi sodniku? Ni govora, saj to bi bilo skoraj cinično. Ampak ameriški sistem je kredibilen."